

Ontogenetická PSYCHOLOGIE

Erasmus +

zahraniční studium

- Outgoing mobility pro studenty PdF MU 2017/2018
- Otevření přihlášek od 30.1. 2017
- Katedra psychologie nabízí studium na Pedagogické fakultě, Univerzity of Ljubjana, Slovinsko
- Možnost přihlášení na adrese <https://isois.ois.muni.cz> do 23.2.2017
- Požadavky: motivační dopis, studijní průměr, jazyková úroveň B2, životopis

LITERATURA:

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie*. Dětství a dospívání. Praha : Karolinum.

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie*. Dospělost. Praha : Karolinum

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha : Grada.

Gillernová. I., Mertin. V. (2010). ***Psychologie pro učitelky mateřské školy***. Praha: Portál. ISBN 80-7367-055-0.

Šulová, L. (2010). ***Raný psychický vývoj dítěte***. Praha : Karolinum. ISBN 9788024618203.

Allen, K. E., Marotz, L. R. (2005). ***Přehled vývoje dítěte : od prenatálního období do 8 let***. Vyd. 2. Praha : Portál.

Hartl, P. , Hartlová, L. (2010). ***Psychologický slovník***. Praha: Portál.

Říčan, P. ( ) *Cesta životem*. Praha: Portál.

Kuric, J. ( ) *Ontogenetická psychologie*. Brno.

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

- Vývojová psychologie - psychologie duševního vývoje – ontogenetická psychologie
- Předmět – změny chování a prožívání v časovém průběhu

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

čtyři okruhy obecné vývojové psychologie (podle Schmidta, 1978)

- 1. **Fylogeneze psychiky** – srovnávání různých druhů živočichů na rozdílném stupni evoluční řady.
- 2. **Antropogeze psychiky** – vývoj duševna u lidí v různých vývojových etapách.
- 3. **Ontogeneze psychiky** člověka – od jeho početí až do smrti.
- 4. **Aktuální geneze** – vývoj psychických procesů, vnímání, myšlení, morálního usuzování,...

ČINITELÉ PSYCHICKÉHO VÝVOJE

- **Změny evoluční** – zákonitý jednorázový postup řady změn od méně dokonalého k dokonalejšímu, které jsou zaměřena k uskutečnění určitého cíle.
- **Změny involuční** – úbytek schopností a adaptivních funkcí (s věkem).

Determinace psychiky

- Vnitřní faktory – genetické předpoklady
  - Vnější faktory – vliv prostředí, zkušenost (socializace)
- 1) **Nativistické pojetí:** zdůrazňuje vnitřní faktory
  - 2) **Empiristické pojetí:** vnější faktory
  - 3) **Konvergence:** oba faktory současně, souběžně vrozené vlohy a činitele prostředí
  - 4) **Interakční pojetí :** oba faktory v aktivním vztahu člověka k okolí i k sobě (důraz na seberozvoj)

OBECNÉ ZÁKONITOSTI VÝVOJE

- Časová posloupnost
- Diferenciace a integrace
- Nerovnoměrnost
- Zpomalování
- Individuální průběh
- Kvalitativní etapovité proměny
- Senzitivní období

PERIODIZACE ONTOGENETICKÉHO VÝVOJE

podle Eriksona – 8 věků člověka (jedinec řeší psychosociální konflikt)

- 1. Základní jistota x nejistota (basic trust) 1 rok
- 2. Autonomie x pochybnost 2-3rok
- 3. Iniciativa x pocit viny 4-6rok
- 4. Píle x pocit méněcennost 7-12
- 5. Identita x zmatení rolí 13-15
- 6. Družnost x izolace 16-25
- 7. Produktivnost x stagnace 25-50
- 8. Integrita JÁ x beznaděje 50-

PERIODIZACE ONTOGENETICKÉHO VÝVOJE

podle Wallona

- 1. Novorozenec (do 2 měs.) a kojeneček (do 1 roku)
- 2. Batole (do 3 let)
- 3. Předškolní věk (do 6 let)
- 4. Dětství a prepuberta (do 11 let)
- 5. Puberta (do 15 let)
- 6. Adolescence (do 22 let)

PERIODIZACE ONTOGENETICKÉHO VÝVOJE (Langmeier, Krejčířová)

- Prenatální období 10 lunárních (28 dní) měsíců
- Novorozenecké období do 2 měs.
- Kojenecké období do 1 roku
- Batolecí období do 3 let
- Předškolní období 3-6 let
- Mladší školní období 7- 11 let
- Období dospívání (pubescence 11–15, adolescence 15-22)
- Časná (20-30) a střední dospělost (do 45 let)
- Pozdní dospělost (do 60-65)
- Stáří nad (65, 70let)

PERIODIZACE ONTOGENETICKÉHO VÝVOJE (Vágnerová)

- Prenatální období
- Novorozenecké období
- Kojenecké období
- Batolecí období
- Předškolní období
- Raný školní věk (6-7 let)
- Střední školní věk (8-12 let)
- Pubescence (12-15 let)
- Adolescence (15-20 let)

PRENATÁLNÍ OBDOBÍ

10 LUNÁRNÍCH MĚSÍCŮ (280 DNŮ)

- 1. fáze - oplození (3 týdny) blastocysta, 3 zárodečné listy, na konci 3. týdne začíná tlouct srdce
- 2. fáze – embryonální období (do 12 týdne) vytvoření všech hlavních orgánových základů, 9. týden činnost mozku
- 3. fáze fetální období – dokončuje se vývoj orgánových systémů

Typické znaky a projevy plodu

- A) je aktivní, reaguje na podněty (poloha, sluchové, taktilní, polyká amniovou tekutinu - chuť)
- B) je schopen nejjednodušších forem učení (reakce na zvuky, hudbu, změnu polohy) rozdílnou intenzitou pohybu

Typické znaky a projevy plodu

- C) chování plodu má individuálně charakteristické rysy (pohyby různé intenzity a frekvence, množství), projev temperamentu dítěte
- D) schopnost sociální interakce, dítě se spontánně pohybuje, matka na to emocionálně reaguje, interakce matka – dítě, matka se na dítě těší, vytváří si emoční vztah k dítěti

Prenatální období

- Komunikační kanál mezi matkou a plodem plní placenta, všechny biochemické procesy, které probíhají v matčině těle ovlivňují plod
- Fyziologická komunikace - krevní cukr, hormony (adrenalin, ..)
- Smyslová komunikace – plod reaguje na smyslové podněty, masírování břicha, hlasy, plod reaguje pohybem

NOVOROZENEK

(do 2 měsíců)

- **Základní charakteristika** - funkční základní životní procesy, nepodmíněné reflexy, funkční prodloužená mícha, řídí základní životní procesy, spí až 20 hod denně
- **Poznávací funkce** – hmat, chut, čich, zrak, sluch, termoregulace, pocitování bolesti
- **Prožívání** – libost, nelibost
- **Poruchy** – strach, vzpurnost, lekavost, dráždivost
- **Přístup** - nutná láska a důvěra, pravidelný režim

KOJENEC

(do 1 roku)

- **Základní charakteristika** – těsná vazba tělesného a psychického vývoje, vývoj pohybů kefalo-kaudální, proximo-distální, ulno-radiální
- **Poznávací funkce** – zapojování smyslů, pozornost (zraková a sluchová dominanta), paměť (asociace a znovupoznávání, po 3 t nepoznává matku), řeč (v 1 r. umí asi 10slov), myšlení (senzomotorická inteligence Piaget), praktická inteligence

KOJENEC

- **Prožívání** – po 2. měs. úsměv, ale i hněv, strach, bouřlivé afekty, nálady
- **Socializace** – důvěra k dospělým, fixace k hlavní pečující osobě, separační úzkost při odloučení od matky
- **Poruchy** – neurozy, dumláni
- **Přístup** – klidný spánek, denní režim, optimální přísun podnětů, zabezpečit rozvoj pohybů, sociální kontakt

Citové připoutání (Attachment)

Teorie vazby (J. Bowlby, M. Ainsworthová)

Připoutání – těsný, dlouhodobý emoční vztah mezi 2 osobami, snaha být co nejvíce na blízku a v těsném kontaktu. Pro dítě pocit bezpečí a životní jistoty. Bezpečné zázemí (secure base). Největší citlivost od 7. měs. do 3-4 roku.

- **Jistá vazba B** většina populace – matku radostně vítá po odloučení, dítě se lépe vyvíjí ve sféře emoční, sociální i kognitivní
- **Nejistá vazba (úzkostná):**
  - a) **vyhýbavá A** – po návratu matky se dítě vyhýbá interakci, projevuje nedůvěru
  - b) **odmítavá C** (ambivalentní) touží po kontaktu s matkou a zároveň se mu brání, děti se jeví bezmocné a nešťastné
  - c) **dezorganizovaná** vazba D - chyběla pečující osoba, nebo dítě bylo traumatizováno (nejvíce úzkostná), děti chovají se současně vyhýbavě i odmítavě, strach z pečující osoby, po návratu matky se poutají na cizí osoby

Důsledky nejisté vazby

- **Dospělí s jistým stylem připoutání** - pocítují jako relativně snadné přiblížit se k druhému člověku, cítí se v intimitě a blízkosti druhého dobře, není pro ně obtížné, když je partner na nich do jisté míry závislý. Nemají obavy ze sblížení.
- **Dospělí s vyhýbavým stylem** - uvádějí, že je pro ně poněkud nepříjemné sblížit se s partnerem, těžké se na něj spolehnout, mají strach z intimity, strach z blízkosti
- **Dospělí s odmítavým/ambivalentním stylem** – chtějí se s druhým sblížit, ale tato jejich touha někdy partnera odrazuje, obávají se, že je jejich partner nebude milovat a v budoucnu je opustí
- **Dospělí s dezorganizovaným stylem připoutání** – velké obtíže nebo neschopnost vztahy vůbec navázat

BATOLE

(do 3 let)

- **Charakteristika** – egocentrický přístup ke světu, cílevědomé pohyby, hra funkční, fikční, napodobování dospělých, ovládáno city
- **Poznávací procesy**
  - vnímání-barev, tvarů, prostorových vztahů
  - pozornost-bezděčná, labilní, unavitelná
  - paměť-mechanická, bezděčná
  - myšlení-předpojmové, symbolické, usuzování prelogické
  - řeč-až 1000 slov, potíže s výslovností
  - představivost-živá, pamatuje si obrysy, dětská kresba hlavonožec

BATOLE

- **Prožívání** – egoismus, negativismus, vzdor, sebeuvědomování od 2 let – já, city spontánní, neovladatelné, intenzivní, generalizované, volní projevy – návyky, náznaky volní aktivity
- **Socializace** – separační reakce: fáze protestu, zoufalství, odpoutání od matky
- **Problémy** – umíněnost, tvrdohlavost, vzdor

PŘEDŠKOLNÍ věk

(od 3 do 6 let)

Obecná charakteristika

- duševní změny nejsou tak bouřlivé
- rozvoj hrubé motoriky, kvalita pohybové koordinace, zahájení sportů, sebeobsluha
- zlepšování jemné motoriky, determinována osifikací ruky, 4 r. vyhraňuje se lateralita
- velice živá fantazie
- zlatý věk hry
- identifikace s rodičem stejného pohlaví
- počátky svědomí (6 rok)
- uvědomování já, silně egocentrické
- dospělí jsou jednoznačně modelem a vzorem
- fyzicky fáze plnosti (2-4 let), fáze vytahování (5-6 let)

Kognitivní funkce

- vnímání - globální, synkretické, sluchová a zraková diferenciacce, dětský prezentismus
- představy – bohaté, dětská konfabulace (smyšlenky, o kterých si myslí, že jsou pravdivé)
- paměť'-mechanická, bezděčná, úmyslná (5 let), krátkodobá, dlouhodobá
- pozornost-přelétavá, bezděčná i úmyslná

Kognitivní funkce

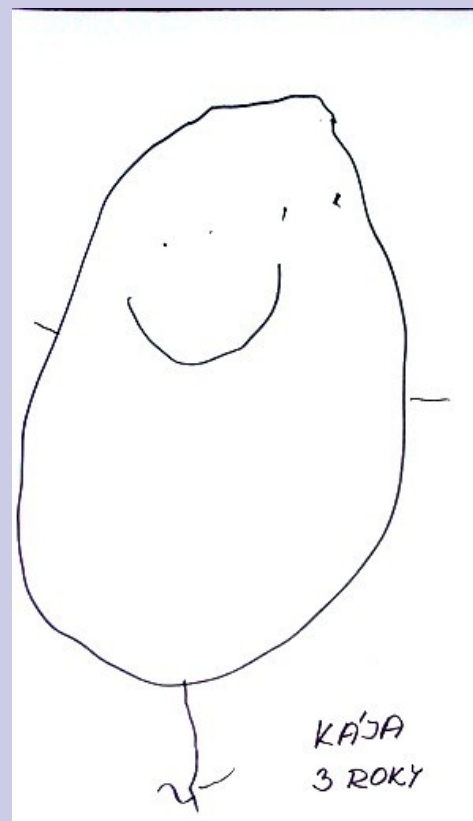
- fantazie-bohatá (strachy, úzkosti, bájeivá lhavost
- myšlení- předpojmové, symbolické, prelogické, předoperační, vázané na konkrétní činnosti a aktivitu, egocentrické, antropomorfismus, magičnost, kognitivní egocentrismus
- řeč- asi 3000 slov, Co je to? Proč?, agramatismy, poruchy výslovnosti, dalším 1000 slov rozumí

Prožívání

- sebepojetí, formování vlastního já
- rozvoj svědomí
- vůle lze posilovat formováním návyků, dodržování pravidel, kolísavá, blízké cíle
- základy postojů a hodnot
- citový vývoj, afekty, nálady, empatie, velmi emotivní, strachy, obavy
- morální vývoj, heteronomní morálka, předkonvenční období

Vývoj dětské kresby

- kresba lidské postavy (hlavonožec 3- 4 roky)
- expresivní význam kresby
- transparentní kresba
- kresba rodiny
- diagnostika

Já a bráška Kubíček 2 roky

3,5 roku

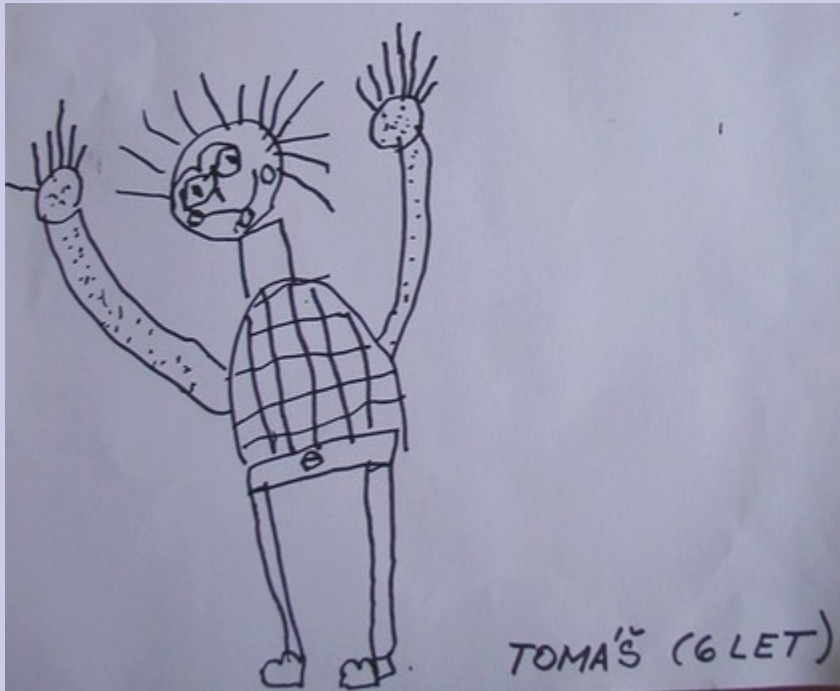

4roky 5 měs.

Chlapec 5 let

TOMAŠ (6 LET)

(7 LET)
ONDŘEJ

Zlatý věk dětské hry

- Hry manipulační
- Hry námětové
- Hra vedle sebe, paralelní, spolu
- Rozvíjí všechny psychické funkce
- Diagnostika – pozorování hry dětí

Socializace

- **Sociální učení** – identifikace s rodičem stejného pohlaví, imitace - napodobování,
- Přejímání vzorců chování
- Primární skupina - rodina, vztah otec x matka, sourozenecké konstelace, prarodiče
- Sekundární skupina - děti v MŠ, vrstevníci
- Sociální posilování – odměna a trest
- Rozvíjení zájmů, pohádky, aktivní činnosti s rodiči, sportování

Styly rodičovské výchovy

- Stimulační a inhibiční výchova
- K.Lewin (autoritativní, liberální, integrační)
- Eleanor Maccobyová (demokratická, autoritářská, shovívavá, zanedbávající)
- Dimenzionální model; dimenze řízení (silné, slabé, střední, rozporné) x emoční vztah (kladné, záporné, ambivalentní)

Nevyrovnanost a výchovné potíže

- citová labilita, ostýchavost, strach
- noční pomočování, noční děs
- leváctví
- nechutenství, zlozvyky
- vzdorovitost, neposlušnost
- nepořádnost
- hyperaktivita, ADD/ADHD
- poruchy výslovnosti
- Vzdorovitost

Stádium kognitivního vývoje

Jean Piaget

- 1) **Senzomotorické** (0-2 roky) - odlišuje sebe od objektů, trvalost předmětů
- 2) **Předoperační** (2-7 let) – egocentrické myšlení, třídí jevy podle jednoho rysu
- 3) **Konkrétních operací** (7-11 let) – logické myšlení o konkrétních pojmech
- 4) **Formálních operací** (od 12 let) – abstraktní myšlení

Školní zralost (biologické zrání)

- **Tělesná oblast** (zdravotní stav, věk, filipinská míra, fyzicky silné, motorika hrubá, jemná)
- **Psychická** (pozornost, čivost, myšlení, paměť, řeč, psychomotorické tempo, emoční zralost, schopnost učit se)
- **Sociální oblast** – schopnost přijmout autoritu, začlenit se do skupiny, samostatnost, vychovatelnost ve skupině, dovednost prosadit se (požádá o pomoc, vysloví přání, odpovídá na otázky)

Školní připravenost (dovednosti získané výchovou)

- Způsobilost vstoupit do školy
- Předpoklady na straně dítěte

Věk, pohlaví, řečové dovednosti, schopnost učit se, intelektové předpoklady, pracovní zralost, psychomotorické tempo, soustředění, dovednost prosadit se, grafický projev, zdravotní stav

Způsobilost ke školní docházce

Předpoklady na straně rodiny

- podnětnost rodinného prostředí
- rodinné klima
- socioekonomický status rodiny
- očekávání výsledků
- Nejsilnějším předškolním ukazatelem jsou matematické schopnosti, pak předčtenářské dovednosti, pozornost (Thorová, 2015 , s 402)

Mladší školní věk

(7-11 LET)

- **Charakteristika** – zlatý dětský věk, nástup do školy, období výrazných změn, citová stabilita, důraz na kognitivní funkce, pozitivní citové ladění, bezstarostný dětský věk, naivní realismus (do 8 let), kritický realismus (9,10,let)

Mladší školní věk

■ Poznávací funkce

vnímání-zdokonalení zrakové a sluchové diferenciacce, rozdílové prahy, obrysy zaplňuje detaily

pozornost-záměrné, cílené, aktivní, plánovité, úmyslná pozornost, 11 letí jsou schopni vykonávat i nudnou činnost až 40 min. ovlivňuje výrazně i další funkce paměť, myšlení,...

paměť-úmyslná, trvalejší, záměrnější, mechanická, vhodnější názorný obraz než verbální podnět, přechod k logické

fantazie-zbavuje se převahy emotivity, korigovaná názornými představami

myšlení-konkrétní logické operace, názorné, počátek abstraktních pojmů, metakognice

řeč-7leté 2500 slov, 11leté 7200 slov

Mladší školní věk

■ Prožívání

- a) *Sebepojetí* – jak se vidím, tříšt nestabilních a odporujících se názorů, ideál svého já podle vzoru, základy v rodině, sebehodnocení: zrcadlová teorie, teorie modelu, sebereflexe: stádium sugesce, situační, akční
- b) *Citové prožívání* – ztrácí afektivní ráz, dobrá nálada sténické ladění, v prepubertě neklid a labilita, expresivita v kresbě, školní realismus, vyšší city –společenské, estetické, poznávací
- c) *Volní procesy, morálka* - ozvoj volních procesů, dodržování řady návyků, denní řád, pravidla hry, práce ve škole, překonávání překážek, heteronomní morálka s převahou akomodace, tři stádia vývoje morálky (Kohlberg): 1) prekonvenční 2) konvenční 3) postkonvenční
(Gilliganová) : dívky morálka péče, chlapci spravedlnost
(Piaget): heteronomní, autonomní morálka v dospívání, spojeno s abstraktním myšlením

Mladší školní věk

■ Socializace

1. *Rodina* –stimulační x inhibiční výchova, utváření mezilidských vztahům otec, matka hlavní autoritou, základní citový postoj rodičů, poskytování bezpečí, jistoty, lásky, citové opory, vliv sourozenců
2. *Škola* – všestranná kultivace osobnosti, vztahy ve třídě 1.roč. učitel autorita, 2.roč. skupinová hierarchie, 3.roč. duch třídy, vztahy hoši, dívky do 8 let spolupracují, 8-10 let sdružují se odděleně, 10-12 antagonismus, po 12 r. upoutat opačné pohlaví
3. *Mimoškolní aktivity* – význam zájmy, rozvoj, nevyhraněnost, postupně zaměření, volný čas, hra, sport, tvořivé aktivity, počítače, sběratelství, pohádky střídají fantasticko-dobrodružné příběhy, zájem o školní práci klesá, mají nejlepšího kamaráda, příklon k vrstevnické skupině

Mladší školní věk

- **Poruchy učení – dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, (dysmúzie, dyspraxie, dyspinxie)**
- **Poruchy chování (LMD) ADD/ADHD**
- **Poruchy laterality**
- **Poruchy řeči**
- **Neurozy**
- **Adaptační potíže (maladaptace)**

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Macek

1. časná adolescence 11-13 let
2. střední adolescence 14-16 let
3. pozdní 17-20 a více let

Vágnerová

- 1) Puberta 12-15 let
- 2) Adolescence 15-20 (22) let

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

(12-22 let)

■ Charakteristika

- nejdynamičtější komplexní změna v životě jedince
- biologické pohlavní zrání, tělesné, duševní, sociální zrání
- hledání vlastní identity
- citová labilita, odpoutání od rodiny
- zrychlený nerovnoměrný růst orgánů
- kritický postoj k dospělým, negativismus, druhé období vzdoru
- abstraktní myšlení
- zájem o vlastní duševní dění
- sekulární akcelerace (urychlení nástupu dospívání za posledních 100 let)

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

- Most mezi dětstvím a dospělostí
- Splnění vývojového úkolu – nalezení vlastní identity
- Revolta, odhodlání žít jinak
- Adolescentní egocentrismus – jedinečný, vyjímečný, nezranitelný, středem pozornosti, nikdo mu nerozumí
- Morální a hodnotový vývoj, svědomí, světový názor
- Osvobození z vazeb na rodiče a vytvoření vazeb na vrstevníky

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

■ PUBERTA (12-15)

- tělesné, pohlavní zrání
- citová labilita
- negativismus, období vzdoru
- zrychlený nerovnoměrný růst orgánů
- pohybová nemotornost
- sekulární akcelerační urychlení doby biologického zrání
- kritický postoj k dospělým
- hledání vlastního já
- neschopen kompromisu

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

■ ADOLESCENCE (16-22)

- Sociální zrání
- Citová stabilita
- Pohyby koordinované, harmonické, maximální sportovní výkony, tělesná síla, rychlost
- Ujasněná hierarchie hodnot, světový názor, morální zásady
- Profesní zrání
- Smysl pro realitu a zodpovědnost
- Sebevýchova, sebevzdělání
- V současnosti prodlužování doby závislosti na rodičích (do 30 let), pozdější zakládání rodiny, ekonomické nezávislosti (vynořující se dospělost).

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

■ ADOLESCENCE

- Hypoteticko-deduktivní myšlení
- Schopen kompromisu
- Inteligence dosahuje kvantitativního i kvalitativního vrcholu
- Myslí o myšlení, metakognice
- Tolerantnější k chybám dospělých
- Sebevýchova – mravní ideál
- Vnitřní harmonie
- Uvědomělejší vztah k vlastní osobě

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

- **Vývojový úkol** zahrnuje to, co člověk sám chce naplnit jako podstatné a důležité ve svém životě, také v kontextu s prostředím, komunitou a společností

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

- **Vývojový úkol pro období adolescence**
  - Přijetí vlastního těla, pohlavní zralost, pohlavní role
  - Schopnost vytvářet a udržovat vztahy
  - Volba povolání
  - Příprava pro partnerský život
  - Rozvoj intelektu, emocionality
  - Ujasnění hierarchie hodnot
  - Změna vztahu k dospělým, vzájemný respekt
  - Sociální zralost

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

- Některé úkoly jsou kontinuální – vývoj abstraktního myšlení
- Jiné specifické pro adolescenci – změny vztahu k dospělým

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Kognitivní funkce

- **Vnímání, čítí** – bohaté na detaily, dosahuje vrcholu
- **Pozornost** – úmyslná, záměrná, plánovitá, dočasně narušena koncentrace v pubertě v důsledku hormonálních změn
- **Paměť** – logická, úmyslná, rozvíjí se i mechanická
- **Myšlení** – formální logické operace, abstraktní myšlení, hypotetické myšlení, logicko-deduktivní myšlení,
- **Řeč** - odborná terminologie, široký slovník
- **Fantazie** – denní snění, obrazotvornost erotická, budoucnost
- **Tvořivost** – divergentní myšlení

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Tělesné dospívání

- Tělesná atraktivita má svou sociální hodnotu (nespokojenost, přijetí změny tělového schématu)
- Dívky dospívání nápadnější, kvalitativní proměna
- Chlapci růst, zesílení – kvantitativní změna

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

- **Emocionalita** – velká intenzita a živost citů, oscilace mezi krajními náladami, nestálost v zálibách, bezpředmětnost citů, citová pohyblivost, citová labilita, protipóly citových reakcí, zvýšená citlivost na kritiku, v projevování citů je zdrženlivý, přátelské city, společenský cit-přátelskost, vzájemná pomoc, estetické city – umělecké hodnoty, poznávací city

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

- **Volní procesy** – problémy s rozhodováním, neschopnost ovládat se, podrážděnost, impulsivní jednání, nepromyšlené jednání, překonávání překážek, uskutečňování svých cílů
- **Charakter** – stabilizovaný systém hodnotového a mravního vědomí, vlastní etický kodex, hierarchie hodnot, svědomí

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

vytváření identity

- Celoživotní proces
- Osobní identita – kdo jsem (Erikson)
- Sociální identita –kam patřím, kam směřuji, vztah k sobě, sebehodnocení, ideální já

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Vývoj identity (Marcia)

- 1) **difuzní identita** – rozptýlená, sebehodnocení kolísavé, snadno ovlivnitelný vrstevníky, chování v souladu s očekáváním skupiny
- 2) **předčasně uzavřená identita** – postoje, normy, přesvědčení přebírá nekriticky od autorit, neověřuje si je vlastní zkušeností
- 3) **moratorium** – krize identity, experimentuje, zkouší si role, objevuje hodnoty, čas pro hledání a zkoušení
- 4) **zralá identita** – zralá egoidentita, sebeakceptace, prohlubování sebereflexe, kontinuita mezi vlastní minulostí, přítomností a budoucností

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Identita

- Preferují intenzivní prožitky – hlučná hudba, rychlá jízda, cíl dosáhnout maxima
- Usilují o absolutní řešení – citově i morálně akceptují jen absolutně platné (přehnané aktivity s určitou ideou)
- Vše chtějí ihned – rychlé známosti, fetáci,...

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Jáství, já - jádro osobnosti

- 1) kognitivní složka – sebeuvědomování, sebepoznávání (vědomí vlastních schopností a vlastností, obraz sebe sama)
- 2) afektivní – sebepojetí, sebehodnocení, (jaký se mi líbí být)
- 3) konativní – seberozvíjení, seberealizace

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Socializace

- 1) rodina – uvolňování citové vazby v rodině, nahrazování vztahy s vrstevníky, volba povolání, vzdor pubescentů,
- 2) škola – velký formativní vliv vrstevníků, profesionální příprava,
vrstevníci – tvoření party, požadavek konformity, hlubší mezilidské vztahy, přátelství, láska, manželství

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Socializace-navazování vztahu s vrstevníky

- 1) vytváří skupiny stejného pohlaví – opačné pohlaví odmítáno (prepuberta)
- 2) intimní párové přátelství, kamarádství – individuální důvěrný přítel (2chlapci, 2dívky)
- 3) zájem o druhé pohlaví – nejisté, bázlivé
- 4) první lásky – heterosexuální fáze polygamní, přímé sexuální aktivity
- 5) etapa zamilovanosti – partnerské zkušenosti

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Vrstevnická skupina

- Je prostředkem k hledání a ujasnění vztahu k sobě samému
- Získávají pocit vlastní hodnoty
- Skupinová konformita – chrání adolescenty před požadavky autorit, nejvyšší v životě vůbec (oblečení, účes, styl vyjadřování)
- Mít prestiž a být akceptován skupinou má větší hodnotu u chlapců

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

přátelské vztahy

- Přátelství dívek - otevřená komunikace, sdílení pocitů, upřímnost, důvěra
- Přátelství chlapců – založeno na společenských aktivitách a zájmech, výkon, respekt, pevnost postojů, síla osobnosti, originálnost, smysl pro humor,

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

zájmová činnost

- V pubertě zájmy méně trvalé, často se mění, postupně se specializují, koníček
- Vynalézavost, tvořivost, potřeba pohybu, sport
- Četba – poznávací potřeby, čtenářský zájem, výběrový ráz
- Sběratelské zájmy – hudba, divadlo, film, počítače=budoucí povolání
- Literární pokusy, technické vynálezy, objev talentu

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Výchovné problémy v dospívání

- Rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí – tělesně zralý, neschopen přijmout zodpovědnost
- Rozpor mezi rolí a statusem – fyzický zralý jako dospělý, ale dětské postavení, poslušnost, závislost
- Rozpor mezi generacemi – starší ulpívají na dřívějších hodnotách, mladí to cítí jako překážku
- Rozpor mezi hodnotami rodiny a vnější spol.

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Výchovné přístupy

- Nezasahování – liberální, volné vedení
- Autoritativnost
- Optimální výchovné působení - pevné vedení, volnost v rozhodování, tolerance, ne příliš autoritativně, ne nadměrně ochraňovat

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

Poruchy

- Maladaptace – výsledek interakce prostředí a osobnostních faktorů, reakce – sebeidealizace, konformita, agresivita, odvracení od problémů
- Adaptační problémy – toxikománie, juvenilní delikvence (15-18 let)

DOSPÍVÁNÍ – ADOLESCENCE

duševní nemoci

- Neurotické poruchy
- Specifické poruchy osobnosti a chování
- Psychozy – schizofrenie, bludy, halucinace
- Behaviorální syndromy a fyziologické poruchy (mentální anorexie, bulimie, poruchy spánku)

Vynořující se dospělost (Arnett, 2000)

18-25let, generace X,Y, Z konec milénia?, emergence adulthood

- 1. hledání identity
- 2. nestabilita – změny v bydlení, vztahy
- 3. orientace na vlastní osobu
- 4. pocity na půli cesty
- 5. výběr z mnoha možností

Šest životních úkolů pro dosažení osobní zralosti

- 1. dosažení identity – separace od rodičů
- 2. dosažení intimity – schopnost navazovat vztahy
- 3. upevnění kariéry – zaměstnání, které by mělo přinášet uspokojení

(Vaillant, 1993, inspirován E. Eriksonem)

Šest životních úkolů pro dosažení osobní zralosti

- 4. generativita – schopnost dávat, pečovat
- 5. plnění úlohy strážce smyslu – schopnost předávat zkušenosti a tradice dalším generacím
- 6. dosažení integrity – pocit klidu a jednoty, respekt k vlastnímu životu

(Vaillant, 1993, inspirován E. Eriksonem)

MLADÁ DOSPĚLOST

(25-35 LET)

- **Charakteristika** – samostatnost, nezávislost, ekonomická soběstačnost, profese, rodičovství, založení vlastní rodiny
- **Poznávací procesy** – postformální myšlení, praktické zkušenosti, realistický, kritický, pragmatický

Charakteristiky zralé dospělosti

- Samostatnost fungování, nezávislost i ekonomická
- Efektivní pracovní a společenské uplatnění
- Zralé mezilidské vztahy (formální, přátelské, intimní)
- Schopnost adaptace na nové životní situace
- Odolnost vůči zátěži, kontrola emocí
- Schopnost reálného plánování budoucnosti

MLADÁ DOSPĚLOST

(25-35 LET)

- **Identita** – ústup radikalismu, partner se stává součástí identity, schopnost přijmout odpovědnost za svá rozhodnutí, role rodiče
- **Socializace** – hledání životního partnera, uvolnění vztahu ke skupině, vazba na partnera, manželství, rodičovství

STŘEDNÍ DOSPĚLOST

(35-45 LET)

- **Charakteristika** - krize středního věku, potřeba změny, profese na vrcholu, involuční procesy ve vnímání
- **Identita** – nová identita, úbytek tělesné atraktivity, přehodnocování vlastní identity
- **Socializace** – vztah k profesní roli, dospívající děti, uvolňují se vazby na rodinu, krize manželství

STARŠÍ DOSPĚLOST

(45-60 LET)

- **Charakteristika** – 50 let, mezník počátek stárnutí, úbytek kompetencí, nevyhledává změnu, často ohlédnutí za vlastním životem, přehodnocení přístupu k životu, role prarodiče
- **Kognitivní procesy** – snižování výkonnosti smyslových orgánů zrak, sluch, snižování krátkodobé paměti, pozornosti, myšlení, zkušenost ovlivňuje způsob uvažování

STARŠÍ DOSPĚLOST

(45-60 LET)

- **Tělesné změny** – klesá tělesná síla, pohybová koordinace, zpomaluje se rychlost a pohotovost reakcí, zdravotní potíže, mění se vztah k vlastnímu tělu
- **Socializace** – uzavírání profesní kariéry, předávání zkušeností mladší generaci, mění se vztahy mezi partnery, mění se postoj ke světu i k sobě, osamostatnění dětí, role prarodiče
- **Identita** – sebehodnocení v závislosti na sociálním postavení, pocit nejistoty, sebehodnocení v důsledku zhoršení některých funkcí

STÁŘÍ (od 65, 70 let)

- **Socializace** – člověk chátrá, není pro společnost přínosný, netvoří hodnoty, potřebuje péči svých dětí, objevují se nemoci, nesamostatnost, závislost na cizí pomoci, moralizování, úbytek sociálních rolí, potřebují sociální oporu
- **Identita** – přijetí vlastního životního běhu, jako něco co nemohlo být jinak, moudrost starých lidí, je obrácen do minulosti, má tendenci hodnotit, sebepojetí ovlivňuje zdravotní stav, očekávaná smrt